

Jack

Van Marilynne Robinson verscheen eerder bij
Uitgeverij De Arbeiderspers:

Gilead (roman)

Een huishouden (roman)

Thuis (roman)

Lila (roman)

De gegevenheid der dingen (essays)

Wat doen wij hier? (essays)

Marilynne
Robinson
Jack

Vertaald door Ton Heuvelmans

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Eerste en tweede druk november 2020
Derde druk februari 2021

Copyright © 2020 Marilynne Robinson
Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Ton Heuvelmans/
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Jack*
Oorspronkelijke uitgave: Farrar, Straus and Giroux, New York

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Na Kim, Marieke Oele
Omslagillustratie: *Nightfall*, Charles Burchfield © Burchfield Penney
Art Center
Portret auteur: Alec Soth
Typografie: Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 295 4264 7 / NUR 302

www.arbeiderspers.nl

Hij liep twee passen achter, bijna naast haar. Ze keek niet om. Ze zei: 'Ik praat niet met je.'

'Dat begrijp ik heel goed.'

'Als je dat zo goed begreep, dan zou je niet achter me aanlopen.'

Hij zei: 'Als een man een vrouw mee uit eten neemt, dan moet hij haar ook thuisbrengen.'

'Nee, dat hoeft helemaal niet. Zeker niet als ze zegt dat hij weg moet gaan en haar met rust moet laten.'

'Ik kan er niets aan doen dat ik zo ben opgevoed,' zei hij. Maar hij stak de straat over en bleef aan de overkant met haar mee lopen. Toen ze een huizenblok verwijderd waren van waar ze woonde, stak hij weer over en zei: 'Maar ik wil je mijn verontschuldigen aanbieden.'

'Ik wil het niet horen. En doe alsjeblieft geen moeite om het uit te leggen.'

'Dank je. Ik bedoel dat ik het liever niet probeer uit te leggen, als je het goed vindt.'

'Ik vind helemaal niets goed. Niets in dit hele gesprek is goed.' Maar haar stem klonk zacht.

'Dat begrijp ik natuurlijk. Maar het zit me niet lekker.'

Ze zei: 'Ik heb me in mijn hele leven nog nooit zo opgelaten gevoeld.'

Hij zei: 'Nou, zolang ken je me nog niet.'

Ze bleef staan. 'O, nu is het een grapje? Wat is hier zo leuk aan?'

Hij zei: 'Dat is een van mijn problemen. Ik moet altijd lachen

om de verkeerde dingen. Ik geloof dat ik dat eerder al heb gezegd.'

'En waar kwam je trouwens vandaan? Ik liep gewoon en ineens liep jij achter me.'

'Ja. Sorry dat ik je liet schrikken.'

'Nee, je liet me niet schrikken. Ik wist dat jij het was. Er is geen dief die zo stiekem kan doen. Je stond vast achter een boom te wachten. Belachelijk gewoon.'

'Nou,' zei hij. 'In elk geval heb ik je veilig thuisgebracht.' Hij haalde zijn portemonnee tevoorschijn en gaf haar een biljet van vijf dollar.

'Wat heeft dít te betekenen! Je geeft me geld bij mijn voordeur? Wat moeten de mensen wel niet denken? Wil je mijn leven kapotmaken of zo?'

Hij stopte het geld terug in zijn portemonnee. 'Ja, dat was heel tactloos van me. Het is niet zo dat ik niet mee wilde betalen. Ik weet zeker dat je dat dacht. Ik had genoeg geld bij me, weet je? Dat is mijn hele punt.'

Hoofdschuddend zei ze: 'Ik zat daar onder in mijn handtas te graaien naar dubbeltjes en kwartjes voor die karbonades die we niet eens opgegeten hebben. En ik kwam nog twintig cent tekort ook.'

'Nou, ik zorg dat je het geld krijgt. Discreet. In een boek of zo. Ik heb nog boeken van je,' zei hij. 'Ik vond het een heel geslaagde avond, op het einde na dan. Eén slecht uur van de drie. Een kleine persoonlijke lening, onmiddellijk terugbetaald. Misschien morgen al.'

Ze zei: 'Je gaat er blijkbaar van uit dat ik je wil blijven zien!'

'Niet echt. Dat doen niet veel mensen. Dat neem ik je niet kwalijk. Ik weet hoe dat gaat,' zei hij. 'Je stem klinkt zacht, zelfs als je boos bent. Dat is heel bijzonder.'

'Ik denk dat ik niet ben opgevoed tot straatvechter.'

'Ik bedoel een ander soort zacht,' zei hij. 'Ik heb nog wel even tijd, als je dit onder vier ogen wilt uitpraten.'

'Nodig je jezelf uit om binnen te komen? Nou, er valt niets uit

te praten. Ga maar naar huis, of waar je ook heen gaat. Ik ben hier klaar mee, wat het ook mag zijn. Je zorgt alleen maar voor problemen.'

Hij knikte. 'Dat heb ik nooit ontkend. Nou ja, zelden.'

'Dat moet ik je nageven.'

Zo bleven ze een minuut staan.

Hij zei: 'Ik heb me erg verheugd op deze avond. Ik wil eigenlijk nog niet dat-ie afgelopen is.'

'Ook al ben ik boos op je?'

Hij knikte. 'Daarom kan ik niet zomaar weglopen. Dan zie ik je niet meer. Maar nu ben je hier...'

Ze zei: 'Het is onvoorstelbaar dat je me zo voor schut kon zetten. Ik kan het nog steeds niet geloven.'

'Op dat moment leek het echt het beste.'

'Ik dacht dat je een gentleman was. Althans, min of meer.'

'Dat ben ik vaak ook. In de meeste gevallen. Op en top. Meestal.'

'Nou, we staan bij mijn voordeur. Je kunt nu wel gaan.'

'Ja, dat zal ik doen. Alleen, ik vind dat een beetje moeilijk. Geef me nog een paar minuutjes. Als je naar binnen gaat, zal ik waarschijnlijk weggaan.'

'Als er witte mensen langskomen, dan ben je snel genoeg weg.'

Hij deed een stap naar achteren. 'Wat? Denk je echt dat dát het punt is?'

'Ik zag ze, Jack. Die mannen. Ik ben niet blind. En ik ben ook niet dom.'

Hij zei: 'Ik weet niet waarom je nog met me wilt praten.'

'Dat zou ik zelf ook wel willen weten.'

'Ze probeerden gewoon wat achterstallige schulden te innen. Ze kunnen heel onbehouwen doen. Weet je, ik kan me geen onenigheid veroorloven. De laatste keer moest ik bijna een maand de cel in. Dat zou je misschien nog meer in verlegenheid hebben gebracht.'

'Jij bent me er eentje, zeg!'

'Misschien,' zei hij, 'maar ik ben niet... Ik ben blij dat je het ge-

zegd hebt. Anders zou je nu misschien denken... Ik zou niet willen dat je...'

'De waarheid is niet veel beter, weet je. Echt waar...'

'Ja, dat is zo. Zeker.'

'Dus nu word ik geacht je te vergeven omdat wat je gedaan hebt niet het allerergste is wat je had kunnen doen?'

'Nou, daar valt wat voor te zeggen, niet? Ik bedoel, ik voel me een stuk beter nu de lucht geklaard is. Stel je eens voor, als ik tien minuten geleden was weggegaan, hoe anders alles ervoor had bestaan. Dan zou ik je echt nooit meer gezien hebben.'

'Wie zegt dat dat nu wél het geval is?'

Hij knikte. 'Ik denk onwillekeurig toch dat mijn zaak er beter voor staat.'

'Misschien, als ik besluit je te geloven. Maar misschien ook niet.'

'Je moet me echt geloven,' zei hij. 'Dat kan toch geen kwaad? Je kunt altijd nog ophangen als ik je bel. Mijn brieven terugsturen. Er verandert niets. Behalve dat je geen onaangename gedachten meer hoeft te koesteren over hoe je een paar uur van de afgelopen weken hebt doorgebracht. Die geweldige avond die we gepland hadden. Dat kun je me toch wel vergeven?'

'Vergeef het jezelf maar,' zei ze, 'dat je zo dom bent geweest.'

'Zo kun je het ook bekijken, ja.'

Ze draaide zich om en keek hem aan. 'Je mag hier niet om lachen, nooit,' zei ze. 'En volgens mij wil je dat. En als je bij mij in het gevlij probeert te komen: dat lukt je niet.'

'Dat lukt me niet. Daar weet ik alles van. Het is iets spontaans, iets chemisch, en het gebeurt vanzelf. Het contact tussen Jack Boughton en... zuurstof. Zoals met fosfor, weet je wel? Geen echte vlammen natuurlijk. Eerder een fosforescerende gloed. Een rozige warmte van schaamte om alles heen. Onmogelijk te verbergen. Een soort entropie, vermoed ik, met een stralenkrans...'

'Hou nu je mond maar weer,' zei ze.

'Dat zijn de zenuwen.'

'Ja, ik weet het.'

‘Let er maar niet op.’

‘Mijn hart breekt.’

Hij lachte. ‘Ik praat alleen maar in de hoop dat je blijft luisteren. Ik ben absoluut niet van plan je hart te breken.’

‘Nee, nu vertel je me de waarheid. Dat is jammer. Ik heb nog nooit van een witte man gehoord die zo weinig baat had bij het feit dat hij wit was.’

‘Het heeft zo zijn voordelen, zelfs voor mij. Ik word geacht te weten hoeveel luchtballen er in een stuk zeep zitten. Ik heb de eer om van sommige twijfelachtige figuren burgerlijke hoogwaardigheidsbekleders te maken. Ik heb...’

‘Hou op,’ zei ze. ‘Hou op, hou op. Ik moet maandag lesgeven over de Onafhankelijkheidsverklaring. Daar is niets grappigs aan.’

Hij zei lachend: ‘Klopt. Inderdaad niets grappigs aan. Ik ga nu iets belangrijks zeggen, juffrouw Della. Dus luister goed. Dit gebeurt niet elke dag.’ En hij vervolgde: ‘Het is belachelijk dat een predikantendochter, docente op een middelbare school, een jonge vrouw met uitstekende vooruitzichten, omgaat met een verstokte, doorgewinterde hufter. Dus ik zal je niet langer lastigvallen. Je zult me nooit meer zien.’ Hij deed een stap opzij.

Ze keek hem aan. ‘Nu neem jij afscheid! Waarom doe je dat? Ik had al afscheid van jóú genomen, en je dwingt me zo lang naar die onzin van je te luisteren dat ik het bijna vergeten was.’

‘Sorry,’ zei hij. ‘Ik begrijp wat je bedoelt. Maar ik probeerde te doen wat een gentleman zou doen. Als een gentleman zich tenminste in mijn huidige situatie zou kunnen bevinden. Ik kan je alleen maar schade berokkenen, en er valt voor jou niets goeds van mij te verwachten. Dat lijkt me duidelijk. Ik neem afscheid van je zodat je zult begrijpen hoe de zaken ervoor staan. Ik doe je een belofte, en daar houd ik me aan. Dat zal je nog verbazen.’

Ze zei: ‘Die boeken die je van me hebt geleend.’

‘Die liggen morgen bij je op de stoep. Of overmorgen. Met het geld dat ik je nog schuldig ben.’

‘Ik hoef ze niet terug. Hoewel, misschien ook wel. Je zult er wel in geschreven hebben.’

‘Alleen met potlood. Dat gum ik er wel uit.’

‘Nee, niet doen. Dat doe ik zelf wel.’

‘Ja, ik snap dat dat leuk werk kan zijn.’

‘Nou,’ zei ze, ‘ik heb al afscheid van je genomen. Jij hebt afscheid van mij genomen. Loop nu maar door.’

‘Als jij naar binnen gaat.’

‘Zodra je weg bent.’

Ze lachten allebei.

Een minuut later zei hij: ‘Ik kan dit echt, hoor. Let maar op.’ Hij tilde zijn hoed op en wandelde weg met zijn handen in zijn zakken. Hij keek pas om nadat ze de deur achter zich had dichtgetrokken.

Toen ze een week later uit school kwam, zag ze haar *Hamlet* op de stoep liggen. Er zat twee dollar in, en op de binnenkant van het omslag was iets geschreven met potlood.

Had ik slechts één zegen,

dan zou die genade

slechts schijnen over jou.

Had ik slechts één levend gebed,

dan zou het jou beschermen, licht als lucht.

Had mijn hart een ongebroken snaar...

Van je ti, van je ta, van je tovenaar

O, ik ben slecht in getallen.

Je krijgt nog een dollar van me. En een boek.

Een langgerekt afscheid!

Wat gênant. Absoluut de laatste persoon op aarde. Ongevoelbaar. Na bijna een jaar. Hij drukte zijn sigaret uit tegen de grafsteen. Een beetje behoedzaam, ze was pas half opgerookt. En wat had het voor zin. Door de rooklucht was ze stil blijven staan. Ze keek om, zag hem. Als hij had geprobeerd zich terug te trekken zou ze nog meer geschrokken zijn, en dus kon hij niets anders doen dan haar aanspreken. Della. Daar was ze. Ze stond stil op het pad, nog net beschenen door een lantaarn, en keek naar hem. In haar onbeweeglijkheid herkende hij het soort aarzeling dat betekende dat ze plotseling onzeker was, alsof ze hem niet herkende of slechts een vage gelijkenis zag, dat ze misschien beter kon doorlopen en de impuls onderdrukken om weg te rennen als hij – wie hij ook was, zelfs hijzelf – een bedreigende of vreemde indruk maakte. En laten we eerlijk zijn, vreemd was hij, zoals hij daar rondhing in het donker op een kerkhof, daar kon geen twijfel over bestaan. Maar misschien was ze stil blijven staan in de hoop dat ze hem kende, klaar om gerustgesteld te worden, dus hij tilde zijn hoed op en zei: ‘Goedenavond, juffrouw Miles, als ik me niet vergis.’ Ze bracht haar hand naar haar gezicht, alsof ze zichzelf gerust wilde stellen.

‘Ja,’ zei ze, ‘goedenavond.’ Er klonken tranen door in haar stem.

Dus hij zei: ‘Jack Boughton.’

Ze lachte, met tranen in haar lach. ‘Natuurlijk. Ik bedoel, ik dacht al dat ik je herkende. Het is zo donker dat ik het niet zeker wist. Als je in het donker kijkt, lijkt het nog donkerder. Is het nog moeilijker om iets te zien. Ik wist niet dat ze het hek afsluiten. Nooit bij stilgestaan.’

‘Ja. Het hangt ervan af waar je staat, hoe donker het is. Het is betrekkelijk. Mijn ogen zijn eraan gewend. Dus ik denk dat licht en donker betrekkelijk zijn, denk je niet?’ Gênant. Hij wilde intelligent overkomen, omdat hij zich die ochtend niet geschoren had en hij zijn stropdas opgerold in zijn zak had gestopt.

Ze knikte, keek naar de weg vóór zich en overdacht de situatie.

Hoe had hij haar herkend? Hij had maandenlang vrouwen gezien die op een of andere manier op haar leken, totdat de hele herinnering aan haar in al die verschijningsvormen verdwenen was. Een jas als de hare, een muts als de hare. Soms als hij een stem hoorde, meende hij haar te zullen zien als hij omkeek. Slecht idee. Haar lach betekende dat er iemand bij haar was. Misschien wilde ze niet laten blijken dat ze hem kende. Dan liep hij door, iets langzamer dan de mensen om hem heen, met de gedachte dat ze hem in het voorbijgaan zou aanspreken als ze wilde, of hem zou negeren. Soms bleef hij voor een etalage staan om haar spiegelbeeld te zien passeren, en dan bleek er alleen maar de gebruikelijke, eindeloze stroom vreemden langs te komen. Behoedzaam als hij was, merkte hij dat vrouwen zijn aandacht voor hen soms ervoeren als een onwelkome vrijpostigheid. Een nuttig geheugensteuntje. Een dergelijke blik van haar zou pijn doen, meende hij. Maar al dat afwachten, als het dat was, hielp hem nuchter te blijven en zich regelmatig te scheren. Ooit zou zij het kunnen zijn, en als hij zijn hoed afnam en nuchter en gladgeschoren was, zou de kans groter zijn dat ze naar hem glimlachte.

Maar hier was ze, uitgerekend op het kerkhof, 's avonds laat, en al bijna een beetje blij om hem te zien. 'Inderdaad,' zei hij, 'dat is me opgevallen, van dat donker.' Gelijk geven, haar gunstig stemmen. Ik ben de Prins der Duisternis. Dat kon hij natuurlijk niet zeggen. Het was een privégrapje voor zichzelf. Hij zou naar haar toe lopen, in het licht van de lantaarn. Nee. Iedere politieagent die langskwam zou het uitlokking kunnen noemen, omdat hij een slechte naam had en zij zwart was. Omdat ze zich 's avonds op een kerkhof bevonden. Hij kon beter afstand houden. En hij wist dat hij er van een afstandje altijd beter uitzag, iets van een gentleman had. Hij droeg een colbert. Hij had zijn stropdas in zijn zak. Hij zei: 'Je hoort hier eigenlijk niet te zijn.' Een belachelijke opmerking, omdat ze daar stond. Bij wijze van nadere verklaring vervolgde hij: 'Er lopen hier 's avonds behoorlijk vreemde types rond.' Terwijl hij zelf tussen de grafzerken stond en een beetje troost putte uit het feit dat ze hem niet goed

kon zien, het verschil niet zag tussen wat ze van hem dacht nu ze kennelijk opgelucht was, en hoe hij echt was. Niet wát hij echt was, zijn eerste gedachte. Een nacht doorbrengen op een kerkhof, als het weer dat toestond, was geen misdaad, niets om hem om te veroordelen. Het was verboden, maar er stak geen kwaad in. Over het algemeen. Soms verhuurde hij zijn kamer in het pension voor een paar dagen aan iemand die krap bij kas zat.

Hij zei: 'Ik kan op je passen, als je wilt. Een oogje in het zeil houden, bedoel ik. Totdat ze de hekken weer opendoen.' Hoe ze ook reageerde, hij zou haar beschermen. Als hij dat niet aanbod zou het lijken alsof hij haar wilde lastigvallen. Dan zou ze weglopen en zou hij haar volgen, en dan wist ze waarschijnlijk zeker dat hij haar volgde en zou ze weg willen rennen of zich verstoppen tussen de grafzerken, of blijven staan en om genade smeken of hem misschien zelfs haar portemonnee aanbieden. Hoe dan ook een vernederende situatie. En rampzalig als er toevallig een smeris langskwam.

'Het was heel dom van me, ik hield er geen rekening mee dat ze de hekken zouden afsluiten. Zo dom.' Ze ging op een bankje onder een lantaarn zitten met haar rug naar hem toe, wat hij nogal vertrouwelijk vond. 'Ik ben u zeer erkentelijk voor uw gezelschap, meneer Boughton,' zei ze zacht.

Dat klonk best vriendelijk. 'Met alle plezier.' Hij liep een paar stappen van de heuvel af, hield afstand maar ging zo staan dat ze hem kon zien als ze zich enigszins omdraaide, en ging op een graf zitten. 'Ik kom hier vrijwel nooit,' zei hij, 'op dit tijdstip.'

'Ik wilde gewoon even kijken. Ik hoor vaak hoe mooi het hier is.'

'Het valt best mee, vind ik. Voor een kerkhof.'

Hij wilde een gesprek met haar aanknopen. Maar wat viel er te zeggen? Ze had bloemen in haar hand gehad, die nu naast haar op het bankje lagen. 'Voor wie zijn die bloemen?'

'O, voor mevrouw Clark. Ze zijn al verwelkt.'

'De helft van de mensen die hier liggen heet Clark. De mees-

te inwoners van deze stad ook. Afstammelingen van William Clark, de stamvader van het volk.'

'Ik weet het. Dat zou mijn excuus zijn waarom ik hier ben als iemand ernaar vroeg. Dan zou ik op zoek zijn naar de juiste mevrouw Clark en zeggen dat mijn moeder voor haar gewerkt had. Een ontzettend aardige dame. We missen haar nog steeds.'

'Slim bedacht, maar vrijwel alle Clarks liggen bij elkaar. Als je er één gevonden hebt, heb je ze allemaal. Ik kan wel laten zien waar. Een volgende keer.' Volslagen onzin.

'Is niet nodig. Ik had het gewoon verzonnen,' zei ze hoofdschuddend. 'Ik zet mijn familie nog te schande. Volgens mijn vader is het een valstrik. Blijf daar uit de buurt. En nu zit ik hier.'

'Een valstrik?'

Ze haalde haar schouders op. 'Overal waar je niet hoort te komen.'

Hij had het niet hoeven vragen. Ze praatte meer in zichzelf dan tegen hem, en dat wist hij. Mompelend bijna. De krekels klonken luider. Ze deed hem denken aan al zijn zussen, in die keurige jas waarin haar rug zo mager leek, haar schouders zo houtig en vierkant. Hij meende dat zijn zussen hun hoofd ook zo lieten hangen. Een van hen. Of allemaal. Nee, hij was toen ergens anders. Maar hij kon zich hen voor de geest halen, vlakbij, zwiingend. Geen behoefte om te spreken. Om zijn naam te noemen.

'Nou,' zei hij, 'ik denk dat je blij mag zijn dat je mij hier bent tegengekomen. Een eerbiedwaardig man zou hetzelfde probleem hebben gehad als ik: jou willen beschermen. Meer problemen zelfs, omdat hij de weg niet zo goed zou weten als ik. Je zou je waarschijnlijk meer op je gemak voelen met zo iemand. Maar ik kan maken dat ik wegkom hier, zonder dat iemand het merkt. Het is gewoon een kwestie van wachten tot morgen. Een fatsoenlijke man zou hier op dit late tijdstip niet rondhangen, dat besef ik heel goed. Ik spreek min of meer hypothetisch. Ik bedoel gewoon dat ik je probleem begrijp, en ik ben blij dat ik je kan helpen. Heel blij.' Dat waren de zenuwen.

Hij dacht dat hij haar misschien een onbehaaglijk gevoel had

gegeven omdat het besef begon door te dringen dat ze zich werkelijk hier bevond, ongeveer wat hij van haar had gedacht, en misschien had ze iets vertrouwds gehoord in zijn stem, wat onder de omstandigheden zorgwekkend voor haar zou zijn.

Ze zei: 'Ik ben blij dat u hier bent, meneer Boughton. Echt waar.' Daarna was het stil, op het ruisen van de bladeren na.

Hij zei: 'Ik wil wel uw probleem zijn, als u er een hebt. Als u bij uw verhaal blijft, kan u niets gebeuren. De nachtwaker is geen nare kerel. Je wilt alleen hier niet worden aangetroffen met, u weet wel, een man. Ik bedoel, die indruk zou kunnen ontstaan. Sorry, hoor.'

'Nee, geen probleem.'

'Ik zal een eindje die helling oplopen, dan kan ik je van daar af in de gaten houden. Al het personeel is waarschijnlijk al naar huis, of had daar al moeten zijn. Maar voor het geval dat.'

'Nee,' zei ze, 'ik heb liever dat u naast me op dit bankje komt zitten. Het lijkt me heel onaangenaam waar u nu zit. Het gras is vochtig.' Misschien wilde ze dat hij ergens was waar ze hem kon zien, zodat ze hem in de gaten kon houden.

'Het maakt niet uit.'

'Natuurlijk wel.'

'Even dan. Ik heb geen idee van de tijd. Soms komt er rond middernacht nog een bewaker langs.'

'Het is vast al na middernacht.'

'Ik zou eerder zeggen halfelf.'

'O! Ik loop hier al uren rond. Mijn halve leven, zo lijkt het. Ik ben eerst bij één hek geweest, toen bij een ander, en daarna ben ik langs de hele afrastering gelopen.' Hij zei niet: Tijd is een betrekkelijk begrip. De paar colleges die hij had gevolgd waren interessant geweest, maar hij was zich ervan bewust dat het er weinig waren.

Ze zei: 'Het is hier zo groot dat je je afvraagt wie ze allemaal wel niet verwachten.'

Hij lachte. 'Iedereen, vroeg of laat. Het is wel honderdtwintig hectare, schijnt het.'

‘Niemand die ik ken komt hier ooit. Ze zouden mij hier ook niet heen moeten dragen, al willen ze nog zo graag. Ik zou gewoon de kist uit kruipen.’

Ze scheen vergeten te zijn dat ze hem had uitgenodigd naast haar te komen zitten, stelde hij opgelucht vast.

Ze zei: ‘Is het trouwens niet zondig om van die grote monumenten voor jezelf op te richten? Van die rijke oude mannen die op hun sterfbed nog mompelen: “Doe maar gewoon een obelisk. Iets eenvoudigs. Zoals het Washington Monument, maar dan een beetje kleiner.”’

‘Ongetwijfeld.’

‘Er staan hier tientallen obeliskken, hele bossen. Belachelijk gewoon.’

‘Helemaal mee eens.’ Hij meende dat hij dat woord ergens in druk had gezien.

‘Als je nagaat wat je allemaal met dat geld had kunnen doen. Ach, moet je mij horen. Ik ben zo moe dat ik zit te bekvechten met de doden.’

‘Maar het is wel zonde. Je hebt volkomen gelijk.’ En hij vervolgde: ‘Mijn graf ligt in Iowa. Je zou het mooi vinden, het heeft ongeveer de breedte van een veldbed. Er komt een kleine steen op met mijn naam. Wij uit Iowa zijn niet zo van uiterlijk vertoon.’ En hij vervolgde: ‘Misschien is een graf pas echt jouw graf als je erin ligt. Je weet nooit zeker waar je terecht komt. Maar ik wil dat graag zeker weten. Ik heb het adres altijd op zak. Dat is het minste wat ik kan doen. Ik word verwacht.’ Hij had die sigaret niet weg moeten gooien.

Ze keek naar hem en stond toen op. Ze schikte haar bloemen, verwelkt en wel, tot een slordig boeketje. ‘Dank u voor uw aardige woorden, meneer Boughton. Ik voel me een stuk beter, nu ik even heb uitgerust.’

Dus zo eindigt het, dacht hij. Na een gesprek van vijf minuten waarop hij nooit had durven hopen. Na jaren vol dagen die hij onderging en die hij vergeten was, nauwelijks gedenkwaardiger dan een steentje in zijn schoen, werd hij hier midden in de nacht

op een kerkhof overrompeld door een onverwachte, belangrijke gebeurtenis, een ontmoeting die zijn beste gedachten zou ontdoen van hun genot. Die dromen van hem hadden gedurende lange perioden de aangename kern gevormd, uniek omdat ze niet onder woorden waren te brengen en van geen enkel belang waren voor wie dan ook, en zeker nooit mochten worden blootgesteld aan de kille wind van de verantwoording. Maar zij, Della, richtte zich op zoals trotse, vastberaden vrouwen dat doen wanneer ze zich verwijderen van de situatie die heeft geleid tot hun onvoorwaardelijke 'nee'. Daarna zou de gedachte aan haar altijd pijnlijk blijven, omdat het zo aangenaam was geweest. Hoe vreemd dat ook mag zijn.

Bij de uiterste rand van de lichtcirkel bleef ze staan en keek in de duisternis daarachter. Hij zei: 'Het zou veiliger zijn als je me zou laten waken over je.'

Ze zei: 'In dat geval zou ik willen dat u van dat graf af kwam zodat ik u kon zien. Het is nogal raar om te praten met iemand die je niet ziet.'

'Goed.' Hij nam zijn hoed af en ging met zijn hand door zijn haar. 'Ik ben zo bij je,' zei hij. 'Even mijn stropdas strikken.'

Ze keek lachend om naar hem en zei: 'Doet u dat echt?'

'Zeker wel!' Hij voelde zich plotseling blij, omdat ze had gelachen. Gevoelens dienden deel uit te maken van een geheel, van een structuur. Emotie zou geen losstaand iets moeten zijn wat je treft als een donderslag bij heldere hemel. Er zouden andere genoegens in het leven moeten zijn. Dingen om naar uit te zien bijvoorbeeld, zodat je een toevallige ontmoeting op een kerkhof niet zou ervaren als de dag des oordeels. Hij had zichzelf te weinig emoties toegestaan, dus hij had niet veel materiaal om mee te werken. Maar nu was hij plotseling zo blij dat hij het amper zou kunnen verhullen. Hij kwam zijwaarts van de helling af omdat het gras vochtig en glad was, maar het leek bijna alsof hij het voor de grap deed. Ik doe de jeugd na, dacht hij. Nee, het voelt alsof ik echt jong ben, een bezieling door iets wat op behendigheid lijkt. Gênant. Hij moest behoedzaam zijn. Als hij zich bela-

chelijk maakte, zou hij weer aan de drank raken.

‘Dit is een hele verrassing,’ zei hij, staande in de lichtcirkel op het pad. ‘Voor ons allebei ongetwijfeld.’

Ze reageerde niet, keek hem recht aan zoals ze beslist nooit iemand zou aanstaren onder omstandigheden waar haar gedrag haar op had voorbereid. Hij liet haar kijken, sloeg zelfs zijn ogen niet neer. Hij wachtte af hoe ze hem inschatte, zoals dat heet. En dan zou hij zich gedragen naar hoe ze hem inschatte. Misschien zou hij alsnog naast haar gaan zitten, zijn benen over elkaar slaan en innemend doen. In het ergste geval kon hij nog die halve sigaret gaan zoeken die hij in het gras had gegooid en die nu vochtig maar niet nat zou zijn. Zodra ze verdwenen was. Hij wist vrijwel zeker dat er nog drie lucifers in het mapje zaten dat hij in zijn zak had. En als ze daartoe besloot, zou ze weglopen. Dat was haar keus. Door haar donkere ogen leek haar blik kalm, ondoorgrondelijk, misschien ook zachtmoedig. Hij wist wat zij zag, het litteken onder zijn oog dat nog donker verkleurd was, zijn stoppelbaard, zijn haar dat langs zijn kraag streek. En zijn leeftijd, de verslapping van het vlees, zoals de vermoeidheid waardoor zijn mouwen de vorm van zijn ellebogen hadden aangenomen en zijn jaszakken ietwat uitzakten. Leeftijd en slechte gewoonten. Terwijl ze las wat zijn gezicht haar vertelde over wie hij in werkelijkheid was, moest ze denken aan die andere keer, toen ze een paar uur lang een positieve indruk van hem had.

Ze zei: ‘Waarom gaan we niet zitten?’

En hij zei: ‘Ja, waarom niet?’ En terwijl hij ging zitten plukte hij aan de knieën van zijn broekspijpen, en zei lachend: ‘Dat deed mijn vader ook altijd.’

‘De mijne ook.’

‘Dat zal wel beleefd zijn of zo.’

‘Een teken dat je je goed gedraagt.’

‘Wat ik inderdaad doe.’

‘Dat weet ik.’

‘Het lukt niet altijd.’

‘Dat weet ik maar al te goed.’

Hij zei: 'Ik zou graag mijn excuses willen aanbieden.'

'Alstublieft niet.'

'Ik ben ervan overtuigd dat dat goed is voor de ziel.'

'Ongetwijfeld. Maar uw ziel is uw zaak, meneer Boughton. Ik praat liever over iets anders.'

Dus ze was nog steeds boos. Misschien nog bozer dan destijds. Dat zou een goed teken kunnen zijn. Het betekende in elk geval dat ze al die tijd aan hem had gedacht.

Hij zei: 'Sorry dat ik erover begonnen ben. U hebt gelijk. Waarom zou ik u lastigvallen met mijn berouw?'

Ze ademde diep in en uit. 'Ik ga daarover niet in discussie met u, meneer Boughton.'

Waarom ging hij erover door? Ze bedacht zich, legde haar handtas en haar boeketje op haar schoot. Zou dat zijn wat hij van haar wilde? Er zou niet echt sprake zijn van een zelfnederlaag, omdat het in het gunstigste geval ging om een paar gespannen en aftastende uurtjes, plus wat hij daar verder nog aan over wilde houden bij wijze van herinnering voor later. Die andere keer, toen die oude belediging nog vers in het geheugen lag, had ze dat evenzeer ter wille van hem betreurd als van zichzelf. Hij had vriendelijkheid eerder zien verbleken. Het kon hem in zekere mate nog steeds verbazen.

Hij knikte en stond op. 'U hebt liever dat ik u met rust laat. Dat zal ik doen. Ik blijf binnen gehoorsafstand. Voor het geval u me nodig hebt.'

'Nee,' zei ze. 'We kunnen toch gewoon even praten.'

'Als twee beschaafde vreemden die toevallig samen de nacht doorbrengen op een kerkhof.'

'Ja, inderdaad.'

'Goed.' Hij nam weer plaats. 'Nou,' zei hij, 'en wat brengt u hier vanavond, juffrouw Miles?'

'Je reinste dwaasheid. Meer was het niet,' zei ze hoofdschuddend. Ze zweeg verder, en hij ook. De krekels zongen luid, of waren het boomkikkers? Soms kwam het hem voor dat duisternis op een bladerrijke plek, hoe diep ook, een soort subtiel groene

ondertoon had. De lucht rook natuurlijk groen, dus de kleurschakeringen die hij meende te zien in de duisternis zouden gesuggereerd kunnen worden door de weemoed die de avondbries meebracht. De aarde die even zichzelf niet was. Alle mensen zijn gras, q.e.d. bloemen van het veld. De lichtcirkel van de lantaarn hield de duisternis op afstand. Genegeerd en weerspanning, dacht hij. Gekrenkt. Hij keek haar niet aan, want dan zou ze hem ook aankijken. Hij had opgemerkt dat mannen in zijn kring van werklozen, waarbij men zijn toevlucht kon nemen tot drank, vroeg of laat getekend werden door een plooi dwars over het voorhoofd, maar hij besloot die nu niet aan te raken. Het kwam door de zenuwen dat hij zich gespannen voelde. Als ze daar tot het ochtendgloren naast elkaar bleven zitten, dan zou hij dat best aangenaam vinden.

Ze zei: 'Ik moet u mijn verontschuldigen aanbieden. Ik ben niet erg beleefd geweest.'

'Inderdaad,' zei hij. 'Nou?'

'Hoezo, nou?'

'Ga uw gang dan.'

Ze moest lachen. 'Wilt u mijn verontschuldiging aanvaarden?'

'Verontschuldiging aanvaard,' zei hij. 'Nu moet u de mijne aanvaarden.'

Ze haalde haar schouders op. 'Dat wil ik liever niet.'

'Gelijke monniken, gelijke kappen, nietwaar?'

'Nee, dat is niet waar, niet altijd. Bovendien had ik mezelf beloofd dat niet te doen.'

'Dat had u uzelf beloofd? Maar dat telt eigenlijk toch niet. Ik kom regelmatig beloftes aan mezelf niet na, en toch kunnen we nog steeds door één deur, ik en mezelf. In elk geval als er niemand anders in de buurt is.'

'Denkt u dat ik iemand anders ga vertellen wat u gedaan hebt? Niet te geloven dat ik hier met u zit te praten, nu ik erover nadenk.'

Hij zei: 'Dus u ging ervan uit dat u me zou weerzien en u wilde zeker weten dat u niet toe zou geven aan uw goede inborst door het weer goed te maken met mij. U moest uzelf pantseren tegen

die mogelijkheid. En nu zit u hier, tegen beter weten in blij om mij weer te zien. We zullen hier nog uren zitten. Ik zal me innemend gedragen...'

'U bent absoluut niet innemend. Dat had u inmiddels kunnen weten. Doet u maar geen moeite meer.'

Hij haalde diep adem. 'Het enige wat ik doe is een soort gesprek op gang houden. U zei dat u dat wilde. Ik erken mijn beperkingen. Geen reden om zo hardvochtig te zijn.'

Ze schudde het hoofd. 'O, dat spijt me heel erg. Vergeet u alstublieft dat ik dat heb gezegd. Maar ik ben heel lang ontzettend boos op u geweest.'

Hij zei wat hij dacht. 'Ik voel me vereerd.'

Ze keek hem aan en hij liet haar begaan. De donkere stilte van haar gezicht had nog steeds een kalmerend effect op hem, als een streling. Ze zei: 'Dat litteken herinner ik me niet.'

Hij knikte. 'Het was er ook niet,' en vervolgde: 'Dank u wel.'

Ze keek weg. 'Zullen we even niets zeggen? We kunnen net zo goed zwijgen.'

'Zoals u wilt.'

Ze zwegden een poos. Toen fluisterde ze: 'Hoorde u dat? Hoorde u ook stemmen? Komt er iemand aan?'

'Ik heb niets gehoord. Maar we zouden de helling op kunnen lopen, uit het licht. Voor alle zekerheid.'

'Dat lijkt me beter. Van daaruit zien we meer van het pad.'

Ze fluisterden. Hoge hakken natuurlijk. De ondergrond was zacht en onregelmatig. Ze probeerden haast te maken. Hij wilde haar een arm geven, maar bedacht zich. Ze liepen tot buiten de lichtkring, bleven daar staan en zagen een man langslopen in werkkleding en met een pet op, die zacht in zichzelf iets zong. *Smoke, smoke, smoke that cigarette.* 'Misschien kan ik even met hem praten,' zei ze, en hij hoorde dat ze aanstalten maakte. Toen de man verdwenen was, vroeg ze: 'Waarom bent u hier eigenlijk?'

'Geen idee. Waarom niet?'

'Vrijwel iedereen ter wereld zou je zeker honderd redenen kunnen noemen waarom niet.'